

NORA SCHUURMAN

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

”Hevoset hevosina”: Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta

Kirjoitus perustuu kirjoittajan Itä-Suomen yliopistossa 23.3.2012 pitämään Lectio Praecursoriaan ja väitöskirjaan ”Hevoset hevosina”: Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies 37.

Eläimet ovat läsnä arkielämässämme eri tavalla kuin koskaan ennen. Ne ovat entistä keskeisempi osa ruuan, vaatteiden ja lääkkeiden tuotantoa, mutta kohtaamme niitä myös vapaa-ajan toiminnoissa ja elämyksissä sekä kulttuurituotteissa. Voidaan sanoa, että eläinten rooli ja asema yhteiskunnassa ja ihmisen suhde niihin ovat perustavalla tavalla muuttuneet. Muutokset ovat osa länsimaaisissa yhteiskunnissa tapahtunutta modernisaatiokehitystä, johon kuuluvat kaupungistuminen, ihmisen etäntyminen luonnosta sekä vapaa-ajan lisääntyminen. Osana tätä prosessia on tietyille eläimille muotoutunut uudenlaisia rooleja myöhäismodernin ihmisen vapaa-ajan kumppanina. Näin on käynyt erityisesti hevoselle.

Hevonen on ollut yleinen työeläin lähes kaikissa kulttuureissa, ja sillä on ollut keskeinen rooli myös modernin yhteiskunnan rakentamisessa. So-

taratsuna, kuormajuhtana ja kulkuvälineenä se on ollut korvaamaton energianlähde ja samalla arkinen työtoveri. Kuljetusten ja maatalouden motorisoinnin seurauksena hevosten tarve voimantekijänä loppui ja hevosten määrä romahti. Hevonen ei ole kuitenkaan kadonnut, vaan viime vuosikymmeninä siitä on tullut suosittu urheilija harrastustoveri. Samalla hevosten määrä on jälleen kasvanut. Muualla länsimaissa kehitys on ollut samansuuntaista.

Hevosten käyttötarkoituksen muutos on myös uudistanut hevosten pidon kulttuuria. Ratsastuksen harrastajat ja hevosten omistajat ovat nykyään pääasiassa kaupunkilaisia, vaikka hevoset asuvat edelleen etupäässä maaseudulla. Hevosten harrastus- ja urheilukäyttö on siten saattanut kaupunkilaisia eläinten ja luonnon pariin uudella tavalla. Hevosten pidon muutoksessa konkretisoituu myös kysymys eläimen kahtalaisesta roolista hyötyä tuottavana yhteiskunnan jäsenenä ja ihmisen kanssa vuorovaikutuksessa olevana subjektina.

Hevosharrastuksen suosion kasvaessa on herännyt keskustelu hevosten hyvinvoinnista, mikä heijastaa laajempaa kiinnostusta eläinten hyvinvointia kohtaan. Huoli eläinten oikeanlaisesta hoidosta ja kohtelusta sekä eläinten pidon oikeutuksesta yleensä leimaavat myöhäismodernin yh-

teiskunnan suhdetta eläimiin. Kuten luontoon yleensä, myös eläimiin kohdistettuja toimia tarkastellaan entistä kriittisemmin. Eläinten hyötykäyttöä ei pidetä enää itsestään selvänä, ja eläinten huono kohtelu koetaan eettisesti vääränä.

Vaatimukset eläinten hyvinvoinnista synnyttävät myös tarpeen pohtia ja tutkia sitä, miten eläinten kokemuksia ja tuntemuksia tulkitaan ja niiden hyvinvointia määritellään. Väitöskirjassani olen tutkinut sitä, millä tavoin ihmisen suhde hevoseen vaikuttaa käsityksiin hevosta ja niiden hyvinvoinnista. Hevosiin liittyvien käsitysten tutkiminen on perusteltua siksi, että hevosten yhteiskunnallisessa asemassa tapahtuneet muutokset kuvastavat yhteiskunnan eläinsuhteen murrosta monesta näkökulmasta. Eläinten taloudellinen merkitys, lemmikkien suosion kasvu ja hyvinvointikysymykset ovat näistä keskeisimpiä.

Tutkimuksen teoreettinen näkökulma nojautuu pääasiassa yhteiskuntatieteelliseen eläintutkimukseen, uuteen tutkimussuuntaan, joka tarkastelee ihmisen ja eläinten suhteissa sekä eläinten yhteiskunnallisessa roolissa ja merkityksessä tapahtuneita muutoksia. Tässä tutkimuksessa huomion kohteena ovat olleet erilaiset tavat suhtautua eläimiin, kategorisoida niitä sekä tulkita niitä esimerkiksi inhimillistään tai luonnollistaen, kuten myös kysymykset eläinten subjektiivisesta kokemusmaailmasta ja toimivuudesta. Lisäksi olen hyödyntänyt tietoon, erityisesti hiljaiseen tietoon ja asiantuntijuuteen liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Tutkimusmenetelminä olen käyttänyt diskurssianalyysia ja sisällönanalyysia. Tutkimuksen kontekstina on nykyinen hevuskulttuuri ja siinä erityisesti ratsuhevosten pito. Aineistona olen käyttänyt hevosenomistajien haastatteluja, aikakauslehtiartikkeleita sekä internetkeskusteluja. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tuottaa uutta tietoa paitsi suhtautumisesta eläinten hyvinvointiin, myös niistä yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä, jotka vaikuttavat eläinten pidon käytäntöihin.

Tutkimuksen perusteella se, mitä hevosen hyvinvoinnilla tarkoitetaan, riippuu siitä, millaisena eläimenä hevonen ymmärretään. Käsityksiä hevosta ja niiden hyvinvoinnista määrittävät erilaiset, toisilleen vastakkaiset eläintä inhimillistävät ja luonnollistavat tulkinnat sekä käsitys hevosesta

luonnon ja kulttuurin välisenä hybridinä. Käsityksiin vaikuttavat myös erilaiset suhtautumistavat hevosiä kohtaan, pyrkimykset kategorisoida hevosiä sekä erilaiset tietoon ja asiantuntijuuteen liittyvät ilmiöt.

Hevosen ymmärtäminen luonnon ja kulttuurin väliseksi hybridiksi perustuu sen asemaan hyötyeläimenä, joka poikkeaa sekä tuotantoeläimistä että lemmikeistä. Tämän käsityksen mukaan hevosen tehtävä on palvella ihmistä, joka vastavuoroisesti pitää huolta hevosesta ja sen hyvinvoinnista. Hevoseen voidaan suhtautua tunteellisesti, mutta keskeisintä on kuitenkin sen ihmiselle tuottama hyöty. Tällöin hevosen hyvinvointiin liittyvät kysymykset nähdään usein siitä näkökulmasta, miten ne vaikuttavat hevosen käyttöön. Hevosen elämä järjestetään siten, että loukkaantumisvaara minimoidaan, ja hevosen lajityypillisistä tarpeista saateetaan tinkiä taloudellisista tai urheilullisista syistä. Etusijalla on hevosen fyysinen terveys.

Tyyppillistä nykyiselle hevuskulttuurille on hevosen mieltäminen ensisijaisesti osaksi luontoa. Tällöin sitä ja sen tarpeita verrataan luonnonvaraisiin eläimiin. Hevosen elämä pyritään tällöin järjestämään niin luonnonmukaiseksi, kuin se on kotieläimelle mahdollista. Erona hybriditulkinnan ja luontoa korostavan tulkinnan välillä onkin luonnolle annettu merkitys: onko se hevoselle hyödyllinen vai pikemminkin riski hevosen hyvinvoinnille? Hevosta luonnollistava tulkinta painottaa myös hevosen lajityypillisten käyttäytymistarpeiden huomioimista. Tulkinnan riskinä puolestaan nähdään hevosen hoidon laiminlyönti.

Hevosten pitoon liittyvissä keskusteluissa viitataan usein hevosen inhimillistämiseen. Hevosta inhimillistettäessä hevosen ominaisuuksia verrataan ihmisen ominaisuuksiin, etenkin jos inhimillistäminen on hyvin suoraviivaista. Riskinä on tällöin vaikeus kohdata ja käsitellä hevosta eläimenä. Inhimillistämisen riskit ja hyödyt riippuvat kuitenkin olennaisesti siitä, mitä inhimillistämällä tarkoitetaan. Inhimillistämisenä saatetaan pitää myös hevosen omistajan pyrkimystä kuvata sanallisesti hevostaan ja sen hyvinvointia koskevaa hiljaista tietoa, jolle ei ole muuta ilmaisukeinoa.

Hyvinvointikäsityksiin vaikuttaa myös se, suhtautuuko omistaja tai hoitaja hevoseensa etupäässä

KUVA 1. Vaikka yhä useammat hevosharrastajat ovat kaupunkilaisia, hevoset asuvat yhä pääsääntöisesti maaseudulla. Kuva Nora Schuurman

emotionaalisesti vai välineellisesti. Emotionaalinen suhde yhdistetään yleensä hevosiin, joita pidetään harrastuksen vuoksi ilman urheilullisia tai taloudellisia tavoitteita. Vastaavasti välineellinen suhtautumistapa liitetään kilpaurheiluun ja yritystoimintaan. Jako näkyy ennen muuta siinä, miten hevosia pyritään kategorisoimaan hyöty- ja seuraeläimiin. Tämä jako saattaa vaikuttaa myös hevosen hyvinvointiin. Arvostetumman hyötyeläimen hyväksi ollaan valmiita uhraamaan enemmän resursseja kuin vähäarvoisempaan pidetyn seuraeläimen hyväksi.

Tämän tutkimuksen perusteella emotionaalinen ja välineellinen suhtautumistapa ovat vastakohtaisuudestaan huolimatta myös päällekkäisiä. Välineellistä suhdetta hevoseen pidetään yleisesti

hyväksyttävänä, koska hevosen rooliin on aina kuulunut hyödyn tuottaminen ihmiselle. Tällöin tunnesiteestä hevoseen saatetaan puhua vähättelevästi, vaikka sillä olisi selkeä merkitys ihmisen ja hevosen välisessä suhteessa. Se, mitä suhtautumistapaa kulloinkin painotetaan, riippuu tilanteesta ja asiayhteydestä. Hevosten huono kohtelu liitetään usein välineelliseen asenteeseen hevosta koh-

taan, ja kriittisten kannanottojen perustana on emotionaalinen suhtautuminen eläimiin. Tätä voidaan kuvata myös hoivan ja vastuun kulttuurina, jossa eläintä kohtaan koetut tunteet ovat keskeinen motiivi eläimestä huolehtimiseen.

Esimerkkinä erilaisten suhtautumistapojen ja tulkintojen merkityksestä hevosen hyvinvoinnille voidaan mainita hevosen kuolemaan liittyvät käsitykset ja niistä kumpuavat käytännöt. Koska hybriditulkinta ja välineellinen asenne hevosia kohtaan määrittävät hevosen hyötyä tuottavaksi eläimeksi, niiden näkökulmasta hevosen teurastus nähdään parhaana tapana ratkaista hevosen kuolemaan ja loppusijoitukseen liittyvät kysymykset. Teurastusta perustellaan myös ympäristösyillä ja orgaanisen aineksen kierrättämisellä, jolloin hevonen sijoitetaan

osaksi luonnon kiertokulkua. Sen sijaan emotionaalinen suhtautuminen hevoseen tuottaa käytäntöjä, joissa hevonen lopetetaan ja haudataan kotitallin yhteydessä. Hevosen oma kokemus, etenkin teuraskuljetuksen ja vieraan paikan aiheuttama stressi, koetaan ongelmalliseksi, kun läheisen kumppanin hyvinvoinnista halutaan huolehtia loppuun asti. Lisäksi vanha hevonen saatetaan tunneyistä päästää eläkkeelle työkäytön jälkeen, mikä viittaa myös hevosen inhimillistämiseen.

Hevosten pidossa on keskeistä hevosen ymmärtäminen yksilönä. Tämä on ominaista hevoselle, joka on kautta aikojen toiminut ihmisen kanssa pääasiassa yksin, ja tämä piirre on nähtävissä myös nykyisessä hevosten pidon kulttuurissa. Tutkimuksen perusteella kokeneet hevosenomistajat pitävät hevosiaan tietoisina, tuntevinä ja toimivina yksilöinä, jotka ottavat kantaa omaan elämäänsä ja hyvinvointiinsa.

Käsitykset hevosista ja niiden hyvinvoinnista pohjautuvat sekä tieteelliseen ja muuhun kirjoitettuun tietoon että kokemuseräiseen hiljaiseen tietoon. Hiljaisen tiedon tärkeä osa on taito lukea hevosta, kyetä päättämään sen ulkomuodosta ja käyttäytymisestä sen hyvinvointiin liittyviä seikkoja. Hevosen hyvinvoinnista huolehtiminen yksilötasolla edellyttää kykyä lukea hevosta ja suhteuttaa sen toiminta yleiseen tietoon hevosten hyvinvoinnista, jotta esimerkiksi alkavat sairaudet tai käyttäytymishäiriöt voidaan tunnistaa. Tähän pitäisi kiinnittää huomiota myös uusien, tukea tarvitsevien hevosenomistajien kohdalla. Hevosten käyttötarkoituksen muuttuessa ei uusilla hevosenomistajilla välttämättä ole pitkää kokemustaustaa hevosten hoidossa ja käsittelyssä, eikä tilaisuuksia hiljaisen tiedon kartuttamiseen aina ole tarjolla ennen oman hevosen hankintaa.

Aineistossa esiintyvän kriittisen, uusien hevosenomistajien tietämättömyyttä korostavan puheen voi tulkita erityisenä diskurssina, joka korostaa hiljaisen tiedon välittämisen ongelmia, mutta ei tarjoa siihen ratkaisuja. Erilaiset toimintatavat ja käsitykset tulkitaan herkästi tietämättömydeksi, ja poikkeamista perinteeksi muodostuneista käytännöistä voi olla vaikea hyväksyä. Keskustelu tiedosta painottuu tietämättömien kontrollointiin sen sijaan, että uusien, kokemattomien harrastaji-

en tukemista pyrittäisiin parantamaan ja erilaisia toimintatavoista ja hevosten pidon tavoitteista keskusteltaisiin avoimesti. Diskurssi kertoo tiedon yhteiskunnallisen aseman korostumisesta ja keskeytyksestä hevosten pidon kulttuurissa. Diskurssi voidaan ymmärtää myös reaktiona hevoskulttuurin sisällä tapahtuneisiin muutoksiin.

Hevosten pidon yleistyessä on myös erilaisten asiantuntijoiden, kuten tallinpitäjien tai valmentajien merkitys korostunut. Hevosten pidon asiantuntijuus tuottaa osaltaan tulkintoja hevosten hyvinvoinnista. Uusien hevosenomistajien onkin usein vaikea arvioida, kykenevätkö heidän käyttämänsä asiantuntijat lukemaan hevosta oikein ja tulkitsemaan sitä tilanteen vaatimalla tavalla. Ristiriitoja syntyy, kun omistaja ja asiantuntija tulkitsevat hevosta täysin eri tavoin. Ongelmia voi tulla myös, jos omistaja kokee asiantuntijan asenteen hevosia kohtaan liian välineellisenä. Esimerkkinä hevosen lukemisen merkityksestä on tapa tulkita hevosen reaktioita osoituksena asiantuntijan pätevyydestä ja luotettavuudesta. Terve, tyytyväinen ja mielellään ihmisen kanssa toimiva eläin kertoo omistajalleen, että valmentaja, kengittäjä tai tallinpitäjä osaa asiansa. Tällä tavoin hevonen osallistuu itseään ja hyvinvointiaan koskevien käsitysten, tiedon ja asiantuntijuuden tuottamiseen osana sosiaalista yhteisöä.

Erilaiset tavat tulkita hevosia kuvaavat sitä, miten suhtautuminen eläimiin on moninaistunut. Tulkinnoista ja suhtautumistavoista on myös tullut entistä avoimempia ja pohdiskelevampia. Samalla määritellään uudelleen myös ihmisen ja eläinten välistä rajaa. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että raja yksiselitteisesti häivyttäisiin. Pikemminkin on niin, että raja rakentuu kulloisessakin tilanteessa sen mukaan, millaisia arvoasetelmia ja käsityksiä siihen liitetään. Ihmisen ja eläinten välille piirtyy erilaisia rajoja eri tilanteissa, ja ne sallivat eläinten ja ihmisten keskinäisiä kohtaamisia ja vuorovaikutusta kieltämättä silti eläimen elämyyttä ja ihmisen ihmisyyttä.